

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-9-73-59>

УДК 159.923.2:378.091.12

Ічанська О.М., Закревська А.І.
Національний авіаційний університет

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА ЕМПАТІЯ ЯК РЕСУРСИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Анотація. У статті представлені результати дослідження видів та компонентів емоційного інтелекту, видів та характеристик емпатії у студентів-психологів, а також подані результати кореляційного аналізу даних феноменів. Домінуюча більшість студентів-психологів має середній рівень міжособистісного емоційного інтелекту, ситуативно та дещо обмежено здатна розуміти та управляти емоціями та почуттями інших людей. Внутрішньо особистісний емоційний інтелект у студентів-психологів відрізняється представленістю високих показників у третини, а середніх – у половини вибірки. Більшість студентів не достатньо володіють своєю експресивністю, мають обмежену здатність до самоконтролю. Емпатія студентів-психологів характеризується більш високими показниками раціонального, дещо нижчими емоційного та значно нижчими інтуїтивного виду. Види та компоненти емоційного інтелекту студентів-психологів мають прямі зв'язки з емоційним видом емпатії та обмежено пов'язані з раціональним каналом, які недостатньо розвинені у студентів-психологів. Активізація емпатії та емоційного інтелекту здатна забезпечити успішність професійної підготовки студентів-психологів та виступити інструментами становлення їх професійної компетентності.

Ключові слова: емоційний інтелект, міжособистісний емоційний інтелект, внутрішньоособистісний емоційний інтелект, емпатія.

Ichanska Olena, Zakrevska Anna
National Aviation University

EMOTIONAL INTELLECT AND EMPATHY AS RESOURCES OF PROFESSIONAL TRAINING OF STUDENTS-PSYCHOLOGISTS

Summary. The article presents the results of the study of the types and components of emotional intelligence and the types and characteristics of empathy in psychology students, as well as the results of the correlation analysis of these phenomena. The dominant majority of psychology students have an average level of interpersonal emotional intelligence, situationally and somewhat limitedly able to understand and manage the emotions and feelings of other people. Intra-personal emotional intelligence is high in a third of psychology students, and average in half of the sample. Half of the sample students-psychologists have an average level of understanding of their own emotions, only a quarter of the sample is above average. Almost all psychology students have an average level of understanding of others' emotions. Most students do not have enough expressiveness and have limited ability to control themselves. The empathy of students-psychologists is characterized by higher indicators of rational, slightly lower emotional and significantly lower intuitive kind. The types and components of the emotional intelligence of psychology students have direct links to the emotional type of empathy and are limited to the rational channel that is underdeveloped in psychology students. Emotional intelligence and empathy are the resources of professional training of psychology students, which allow to predict the competence of professional activity of future specialists. Therefore, underdevelopment of these characteristics leads to students not being sufficiently ready for interpersonal interaction with partners who are in different emotional states, they sometimes lose control of their ability to effectively and timely manage their emotional states and the emotional states of others. They are also able to adequately understand the emotional experiences of others, but are not ready to adequately predict the emotional reactions and states of others, have a reduced capacity for compassion and empathy. Activation of empathy and emotional intelligence is able to ensure the success of professional training of students-psychologists and act as tools for the development of their professional competence.

Keywords: emotional intelligence, interpersonal emotional intelligence, interpersonal emotional intelligence, empathy.

Постановка проблеми. За останні десятиліття поняття «емпатія» та «емоційний інтелект» активно привертають увагу науковців. Це засвідчує про науковий інтерес до здатності сприймати, розуміти та керувати як власними, так і чужими емоціями та почуттями. Емоційний інтелект у порівнянні з емпатією відносно нове поняття, але представлене у руслі різних наукових підходів: Дж. Майер, П. Селовей, Д. Карузо (теорія емоційно-інтелектуальних здібностей);

Р. Бар-Он (некогнітивна теорія емоційного інтелекту) [8]; Д. Гоулмен (теорія емоційної компетентності), Д. Люсін (двокомпонентна теорія емоційного інтелекту). Емпатію як окреме психологічне явище досліджували представники американської психології, а саме: Е. Тітченер (когнітивний процес); Мак Дауголл; Ф. Олпорт; В. Штерн, С. Аш (здатність співчувати). Однак проблематика зв'язку цих явищ як професійно важливих для майбутніх психологів, не достат-

ньо розкрита в галузі психології. Починаючи з 2 курсу, студенти спеціальності «Психологія» пізнають все більше напрямів діяльності психолога, тому опановують здатність оцінювати свої перспективи як майбутнього спеціаліста. Для оволодіння цими перспективами емоційний інтелект та емпатія виступають одними з базових інструментів. Тому проблематика нашого дослідження полягає в тому, щоб розглянути зв'язок цих двох феноменів у професійній підготовці студентів – психологів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Досліджуючи теоретичну сторону даного питання, можна стверджувати, що певна низка досліджень та статей про емоційний інтелект була спрямована саме на виокремлення цього явища як особистісної якості людини. Лише невелика кількість дослідників розглядали емоційний інтелект як професійну важливу якість.

Це можна підтвердити на основі аналізу наукової роботи дослідниці Єлизаветської Н.А. [3]. У своїй роботі, присвяченій вивченню ролі емоційного інтелекту у розрізі професійної діяльності авторка засвідчує безпосередню професійну важливість емоційного інтелекту саме для психолога. Вчена пояснює це тим, що дана професія знаходиться в системі «людина-людина», а отже здатність грамотно організувати взаємодію з клієнтом є запорукою ефективності діяльності психолога.

У свою чергу Шинкарьова О. та Майорова О. оцінили рівень емоційного інтелекту в 107 студентів та дійшли до висновку, що необхідно доопрацювати освітні програми, враховуючи емоційний розвиток студентів [7].

Щодо вивчення емпатії, то можна підкреслити те, що в попередніх дослідженнях емпатія розглядалась, як компонент EQ. Однак є і ті, хто аналізували та формували поняття емпатії як окремої особистісної якості. Наприклад, вітчизняні психологи Є.В. Зінченко і І.М. Юсупов визначали емпатію як проникнення, відчуження і переживання іншої людини або групи людей, усвідомлення і розуміння специфічних особливостей його (їх) емоційного стану. Ю.А. Менджевицька зазначає, що така властивість особистості, як емпатія, включає наступні можливості: 1) здатність до емоційного реагування і відгуку на переживання іншої людини; 2) здатність до розуміння і розпізнавання стану партнера по спілкуванню; 3) здатність до вибору і використання адекватних способів і прийомів взаємодії, що проявляються в альтруїстичній поведінці по відношенню до інших людей.

Дьоміна Г.А. акцентує власну увагу на виявленні статевих відмінностей емпатії у студентів-першокурсників та студентів-випускників у майбутніх соціально-психологічних працівників [2].

Дерев'яно С.П., вивчаючи емпатію студентів-психологів на різних курсах навчання, встановив домінування низьких та середніх показників, а занижену частоту застосування студентами-психологами раціонального каналу емпатії [1].

Ічанська О.М., Гірчук О.В. розглядають емпатію як одну з провідних якостей у структурі професійно важливих якостей майбутніх психологів, яка має статус інтегрального показника, що дозволяє прогнозувати компетентність про-

фесійної діяльності майбутнього спеціаліста. У зв'язку з цим їх увага спрямована на встановлення специфічних особливостей емпатії за різними видами та параметрами, які є характерними для студентів-психологів в залежності від курсу навчання [4].

На жаль, існує невелика кількість статей стосовно взаємозв'язку між емоційним інтелектом та емпатією. Однак в дослідженні «The relationship between empathy and emotional intelligence among Iranian nursing students» автори Hajibabae F., A Farahani M., Ameri Z., Salehi T., Hosseini F. показали, що у студентів 4 року навчання переважають показники емоційного інтелекту, в той час як у студентів на 5 курсі переважає емпатія. Висновок цього дослідження полягає в тому, що студенти з високим рівнем EQ мають тенденцію до кращого встановлення продуктивних стосунків з пацієнтами та їх сім'ями, а ті респонденти, які володіють емпатійними навичками, ефективніше керують своїми емоціями [9].

Циганчук Т.В., розглядаючи емоційний інтелект в структурі стресостійкості студентів, виявила, що зростання емоційного інтелекту призводить до зниження соціального самоконтролю та підвищення самоконтролю в емоційній сфері [6].

Кряж І. та Левенець Н. зазначають значимість даного феномена, вивчаючи емоційний інтелект та довіру як предиктори суб'єктивного благополуччя студентів. Вчені виявили, що довіра опосередковує вплив емоційного інтелекту на суб'єктивне благополуччя у студентів, довіри як медіатор між емоційним інтелектом та суб'єктивним благополуччям найбільш виражений у відношенні когнітивного компонента [5].

Отже, емпатія та емоційний інтелект визнаються як важливі характеристики, рівень функціонування яких може суттєво відрізнитися на різних етапах професійної підготовки, але має доволі проблематичні моменти у студентів. Крім того, зв'язок даних феноменів на вибірці студентів-психологів мало досліджений у сучасній українській психологічній науці, що й зумовлює перспективність його вивчення.

Мета статті. Визначити взаємозв'язок між компонентами емоційного інтелекту та видами емпатії у студентів-психологів, що надасть можливість перевести отримані результати експериментального дослідження в практичне поле та покращити професійну підготовку майбутніх психологів.

Для виконання завдань дослідження було використано методики: методика «Діагностика рівня емпатійних здібностей» (В.В. Бойко); методика «Опитувальник вимірювання емоційного інтелекту» (EmIn) (Д.В. Люсін). Математична обробка даних була виконана за допомогою кореляційного аналізу (критерій Спірмена).

Вибірка дослідження: 30 студентів-психологів (дві групи по 15 осіб з 2-го курсу) ОС «Бакалавр» спеціальності «Психологія» Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій НАУ.

Виклад основного матеріалу. У результаті проведеного дослідження за допомогою використання методики «Опитувальник Люсіна» було отримано дані щодо різних компонентів емоційного інтелекту у студентів, які узагальнено представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Рівні видів та компонентів емоційного інтелекту у студентів-психологів за опитувальником «ЕмІн» Д. Люсіна

Рівень Компонент	Низький		Середній		Вище середнього		Високий	
	Кількість респондентів							
	Абс	%	Абс	%	Абс	%	Абс	%
МЕІ	1	3.3	27	90.1	1	3.3	1	3.3
ВЕІ	5	16.7	15	50	9	30	1	3.3
РЧЕ	1	3.3	27	90.1	1	3.3	1	3.3
РСЕ	6	20	16	53.4	7	23.3	1	3.3
УЧЕ	3	10	23	76.7	1	3.3	3	10
УСЕ	6	20	13	43.3	5	16.7	6	20
КЕ	10	33.4	15	50	4	13.3	1	3.3

Примітки:

МЕІ – міжособистісний емоційний інтелект;

ВЕІ – внутрішньо особистісний інтелект;

РЧЕ – розуміння чужих емоцій;

РСЕ – розуміння своїх емоцій;

УЧЕ – управління чужими емоціями;

УСЕ – управління своїми емоціями;

КЕ – керування експресією.

Таблиця 2

Рівні видів та характеристик емпатії у студентів-психологів за методикою В.В. Бойка

Рівень шкали	Низький		Середній		Високий	
	Кількість респондентів					
	Абс	%	Абс	%	Абс	%
РАЦ	2	6.8	20	66.6	8	26.6
ЕМОЦ	5	16.7	20	66.6	5	16.7
ІНТУЇТ	14	46.6	14	46.6	2	6.8
УСТАНОВКИ	7	23.3	19	63.3	4	13.4
ЗДІВНОСТІ	8	26.6	17	56.7	5	16.7
ІДЕНТИФІК	7	23.3	19	63.3	4	13.4

Табличні дані свідчать, що більшість респондентів, а саме, 27 студентів мають середній рівень міжособистісного емоційного інтелекту. Це свідчить про те, що вони ситуативно та дещо обмежено мають здатність розуміти та управляти емоціями та почуттями інших людей. В той же час, ми можемо побачити, що 50% опитуваних також мають середній рівень внутрішньо особистісного емоційного інтелекту, що становить 15 респондентів із 30. Це можна охарактеризувати тим, що у декількох респондентів однаково розвинені обидва компонента. Хоча у 9 студентів рівень внутрішньо особистісного емоційного інтелекту вище середнього. Це означає, що студенти-психологи з таким рівнем ефективніше ідентифікують свої емоції та краще ними управляють.

За шкалою «Розуміння чужих емоцій» ми спостерігаємо ті самі дані, що і за шкалою «Міжособистісний емоційний інтелект». Це обумовлено тим, що розуміння і сприйняття чужих емоцій є складовою міжособистісної інтеракції. З 27 респондентів 23 мають середній рівень за шкалою «Управління чужими емоціями», що становить 76.7% з 90.1%. За цим же показником ми бачимо, що вже 3 студенти набрали високий рівень, в той час як шкали «Міжособистісний емоційний інтелект», «Внутрішньо особистісний емоційний інтелект», «Розуміння чужих емоцій», «Розуміння своїх емоцій» та «Контроль експресії» представлені високими показниками лише у 3.3% опитуваних.

За табличними даними можна стверджувати, що 16 студенти-психологів, що становить 53.4% від усієї кількості студентів – психологів, мають середній рівень розуміння своїх емоцій, в той час як у 23.3% цей компонент розвинений більше за середній рівень. Отже, можна стверджувати, що респонденти з такими показниками, можуть точно розпізнати та вербально описати свої емоції та причини їх виникнення. Розподіл даних за компонентом «Управління своїми емоціями» є більш динамічнішим ніж попередні. Високий рівень мають 6 респондентів, що становить 20%. Така сама кількість респондентів отримала низький рівень, 16.7% – вищий за середній і менше половини опитуваних студентів, а саме 43.3% мають середній рівень. За такими показниками можна стверджувати, що студенти-психологи з високим рівнем, мають здатність і потребу управляти своїми емоціями, викликати і підтримувати бажані емоції і тримати під контролем небажані.

Останній показник «Контроль експресії» характеризується тим, як вибірка може контролювати зовнішні прояви своїх емоцій. За отриманими даними, можна стверджувати, що одна третя респондентів не достатньо володіють своєю експресивністю. Половина має середній рівень, 13,3% респондентів володіють собою на рівні вище середнього і лише 1 (3,3%) має високу здатність до самоконтролю в потрібній ситуації.

Табличні дані свідчать, що 20 (66,6%) студентів мають середній рівень раціонального каналу

і лише 8 (26,6%) мають високий рівень. Це свідчить про те, що студенти-психологи обмежено спрямовують свою увагу, сприйняття і мислення на суть будь-якої іншої людини – її стан, проблеми, поведінку. У той же час, ми можемо побачити, що 66.6% опитуваних також мають середній рівень емоційного каналу, що становить 20 респондентів із 30. Це можна охарактеризувати тим, що у декількох респондентів однаково розвинені обидва канали. Хоча у 5 (16,7%) студентів рівень розвитку емоційного каналу є високим. Це означає, що люди з таким рівнем мають здатність входити до емоційного резонансу з оточуючими – співпереживати, брати співучасть. Вони здатні зрозуміти внутрішній світ свого партнера лише за умови повного емоційного та енергетичного підключення.

За шкалою «Інтуїтивний канал» ми спостерігаємо за тим, що однакова кількість респондентів, а саме 14, що становить 46.6%, мають низький та середній рівень. За цим же показником ми бачимо, що лише 2 студенти набрали високий рівень: вони володіють рідкісною здатністю бачити поведінку партнерів, діяти в умовах дефіциту вихідної інформації про них, спираючись лише на досвід підсвідомості. Слід зауважити, що інтуїція менше залежить від оцінювальних стереотипів, ніж усвідомлене сприйняття партнерів.

За табличними показниками, можна стверджувати, що 4 студента, що становить 13.48% від усієї кількості респондентів, мають високий рівень «Установок, що сприяють або перешкоджають прояву емпатії». Цей показник характеризується тим, що людина має певні установки, що заважають або навпаки дозволяють більш повноцінно проявляти емпатію.

Низький рівень мають 7 опитуваних студентів, що становить 23.3%. Такий рівень обумовлений намаганням уникнути особистих контактів, переконанням, що вияв зацікавленості до інших людей є недоречним. Розподіл даних за компонентом «Здібності до емпатії» свідчить про те, що 17 респондентів, що становить 56.7% мають середній рівень, 26.6% – низький, 5 студентів, 16.7% відповідно – високий. Цей показник розцінюється як важлива комунікативна ознака людини, яка дає змогу створювати атмосферу відкритості, сердечності, щирості.

За «Ідентифікація» ми спостерігаємо ті самі дані, що і за «Установок, що сприяють або перешкоджають прояву емпатії». Показник «Ідентифікація» – ще одна необхідна умова успішної емпатії. Це вміння зрозуміти іншого на основі співпереживань, постановки себе на місце парт-

нера. В основі ідентифікації – легкість, рухливість і гнучкість емоцій, здатність до наслідувань.

За отриманими табличними даними, було встановлено наступні зв'язки між компонентами емоційного інтелекту та видами емпатії.

Зв'язок між емоційним каналом емпатії та міжособистісний емоційний інтелект є прямим та дуже сильним. Це пояснюється тим, що чим вищий прояв співчуття та співпереживання, тим вище є здатність студентів-психологів розуміти та керувати емоціями навколишніх людей. За рахунок цього, зв'язок емоційного каналу та розуміння чужих емоцій є прямим. Підчас емоційного підключення студенти-психологи починають співпереживати і переймати на себе всі почуття іншої людини.

Але далеко не в усіх випадках ті студенти-психологи, хто гарно розуміє емоції інших, можуть ними керувати. Тому зв'язок емоційний канал – управління чужими емоціями є оберненим. Іноді студенти-психологи з високими загальними показниками емпатії настільки занурюються у внутрішній світ свого партнера, що не в змозі знизити інтенсивність проявів небажаних емоцій іншої людини.

Зв'язок того ж емоційного каналу з внутрішньоособистісним емоційним інтелектом у студентів-психологів також є оберненим: коли майбутні психологи спрямовують свою емоційну активність на інших людей та на взаємовідносини з ними, то рівень внутрішньо особистісного дещо розуміння знижується, внутрішня саморефлексія переходить на другий план в силу недостатньої розвиненості даних характеристик.

Кореляція показників раціонального каналу та управління своїми емоціями, у даній вибірці є прямою: студенти-психологи спрямовують своє мислення та увагу на стан та поведінку іншої людини, тому контроль за власними емоціями та керуванням їх проявами є важливим для них.

Контроль експресії має непрямий зв'язок з емоційним каналом. Це обумовлюється тим, що чим вищий рівень співпереживання, тим нижче є само контроль зовнішніх проявів емоцій. Наприклад, людина може розплакатись або навпаки обійняти свого співбесідника на радощах.

Здібності до емпатії є важливим компонентом у комунікації, а саме, це створення атмосфери при розмові, тому цей компонент має обернений зв'язок з контролем експресії. Коли людина є відкритою до нових знайомств та легка у спілкуванні, то контроль зовнішніх проявів її емоцій починає знижуватися. Контроль експресії на пряму пов'язаний з ідентифікацією. Ідентифіка-

Таблиця 3

Показники кореляцій між видами, компонентами емоційного інтелекту та характеристиками емпатії у студентів – психологів

Компоненти та види емоційного інтелекту	Види емпатії
Міжособистісний емоційний інтелект	Емоційний канал ($r = -.489, p \leq 0,01$)
Внутрішньоособистісний емоційний інтелект	Емоційний канал ($r = -.437, p \leq 0,05$)
Розуміння чужих емоцій	Емоційний канал ($r = -.397, p \leq 0,05$)
Управління чужими емоціями	Емоційний канал ($r = -.437, p \leq 0,01$)
Управління своїми емоціями	Раціональний канал ($r = .386, p \leq 0,05$)
Контроль експресією	Емоційний канал ($r = -.519, p \leq 0,01$) Здібності до емпатії ($r = .402, p \leq 0,05$) Ідентифікація ($r = .366, p \leq 0,05$)

ція – здатність людини наслідувати поведінку співбесідника, ототожнювати себе ними та його переживаннями. Тому прояв її емоцій залежить від емоційної лабільності партнера.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Домінуюча більшість студентів-психологів має середній рівень міжособистісного емоційного інтелекту, вони ситуативно та дещо обмежено мають здатність розуміти та управляти емоціями та почуттями інших людей. Внутрішньо особистісний емоційний інтелект у студентів-психологів відрізняється представленістю високих показників у третини, а середніх – у половини вибірки. Половина вибірки має середній рівень розуміння своїх емоцій та 1/4 рівень вище середнього. Розуміння чужих емоцій представлено домінуючими середніми показниками – 90,1% вибірки. Більшість студентів не достатньо володіють своєю експресивністю, мають обмежену здатність до самоконтролю.

Емпатія студентів-психологів характеризується більш високими показниками раціонального, значно нижчими інтуїтивного каналу та домінуванням середніх показників емоційного каналу.

Види та компоненти емоційного інтелекту студентів-психологів мають прямі зв'язки з емоційним каналом емпатії та обмежено пов'язані з раціональним каналом, які недостатньо розвинені у студентів-психологів.

Аналізуючи отримані дані кореляції між емоційним інтелектом та емпатією, можна стверджувати, що сучасні студенти-психологи можуть обмежено та ситуативно підключатися до своїх співбесідників, іноді втрачають контроль над здатністю керувати своїми емоційними станами та емоційними станами інших, тому, як наслідок, змінюється і їх власний стан.

Отже, під час професійної підготовки студентів-психологів потрібно звернути увагу на лабільність їх емоційних проявів, здатність до само розуміння та самовираження, навички контролю власних емоційних переживань та переживань співрозмовників.

Отримані дані можуть бути використані викладачами, коучами для побудови професійно орієнтованих програм підготовки майбутніх психологів, а також самими студентами-психологами для саморозвитку.

Список літератури:

1. Дерев'янюк С.П. Характеристики емпатії студентів-психологів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2015. Вип. 126. С. 70–74.
2. Дьоміна Г.А. Психологічні особливості емпатії студентів – майбутніх соціально-психологічних працівників. *Актуальні проблеми психології: збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*, 2013. Т. 7. Вип. 32. С. 73–79.
3. Елизаветская Н.А. Эмоциональный интеллект в профессиональной деятельности психолога. *Акмеология*, 2015. Т. 3. Вип. 55. С. 198–199.
4. Ічанська О.М., Гірчук О.В. Особливості емпатії студентів-психологів на різних етапах професійної підготовки. *Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету*. Вип. 12. С. 83–87.
5. Кряж І., Левенець Н. Довіра й емоційний інтелект як предиктори суб'єктивного благополуччя у студентів. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Психологія»*. 2018. Вип. 64. С. 2–32.
6. Циганчук Т.В. Емоційний інтелект в структурі стресостійкості студентів. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія «Психологічні науки»*. 2017. Вип. 2. С. 200–204.
7. Шинкарьова О., Майорова О. Оценка эмоционального интеллекта студентов Высших учебных заведений. *Балтийский гуманитарный журнал*, 2018. Т. 7. Вип. 4(25). С. 263–265.
8. Bar-On R. The Bar-On Emotional Quotient Inventory (EQ-i). *Technical Manual*. Toronto: Multi-Health Systems, 1997.
9. Fatemeh Hajibabae, Mansoureh A. Farahani, Zahra Ameri, Tahmineh Salehi and Fatemeh Hosseini. The relationship between empathy and emotional intelligence among Iranian nursing students. *International journal of medical education*, 2018. Вип. 9. С. 239–243.

References:

1. Dereviyanko, S.P. (2015). Kharakterystyky empatii studentiv [Characteristics of empathy of psychology students]. *Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu*, vol. 126, pp 70–74.
2. Domina, H.A. (2013). Psykholohichni osoblyvosti empatii studentiv – maibutnix sotsialno-psykholohichnykh pratsivnykiv [Psychological features of students' empathy – future social and psychological workers]. *Aktualni problemy psykholohii: zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka NAPN Ukrainy*, vol. 7, no. 32, pp.73–79.
3. Elyzavetskaya, N.A. (2015). Emotsyonal'ny yntellekt v professyonal'noy deyatel'nosti psykholoha [Emotional intelligence in professional work of a psychologist]. *Acmeology*, vol. 3, no. 55, pp.198–199.
4. Ichanska, O.M., Hirchuk, O.V. Osoblyvosti empatii studentiv-psykholohiv na riznykh etapakh profesiinoi pidhotovky [Peculiarities of Empathy of Psychological Students at Different Stages of Professional Training]. *Psykhologhiia: realnist i perspektyvy: zbirnyk naukovykh prats Rivnenskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu*, no. 12, pp. 83–87.
5. Kriazh, I., Levenets, N. (2018). Dovira y emotsiinyi intelekt yak predyktory subiektyvnoho blahopoluchchia u studentiv [Trust and emotional intelligence as predictors of subjective well-being in students]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriya Psykhologhiia*, no. 64, pp. 26–32.
6. Tsyhanchuk, T.V. Emotsiinyi intelekt v strukturi stresostiikosti studentiv [Emotional intelligence in the structure of students' stress resistance] *Naukovyi visnyk Mykolaiivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.O. Sukhomlynskoho. Seriya: Psykholohichni nauky*, vol. 2, pp. 200–204.
7. Shynkar'ova, O., Mayorova, O. (2018). Otsenka emotsyonal'noho yntellekta studentov Vysshykh uchebnykh zavedeny [Assessment of the emotional intelligence of students of higher educational institutions]. *Baltyyskyi humanitarny zhurnal*, vol. 7, no. 25, pp. 263–265.
8. Bar-On, R. (1997). The Bar-On Emotional Quotient Inventory (EQ-i): *Technical Manual*. Toronto: Multi-Health Systems.
9. Fatemeh Hajibabae, Mansoureh A. Farahani, Zahra Ameri, Tahmineh Salehi and Fatemeh Hosseini (2018). The relationship between empathy and emotional intelligence among Iranian nursing students. *International journal of medical education*, vol. 9, pp. 239–243.